

ئاستای (فلسفە / زانست) ، بادیە ، ژیتژەك ، ھەزارى . . خوێندنەوى عەبدولموتەلىب عەبدولەلى

لە پشت ناو نیشانی سەرکى ئەو بابەتەو ھەر تەنھا ئاستای فلسفە و زانست نەووستاوە، بەڵکو ئاستای تەکنەلۆژیا و ژیری دەستکرد دشنەتەو. بەو مانایەش کارى بیریار و داھەنەر و فەیلەسووفان تەنھا تەیزەکردنى فیکر و فلسفە، زانست و تەکنەلۆژیا نییە، بەڵکو لە پەناو بنەماکانى ئازادى و جیاوازی، داھەنان و سەرور، مەقەدەستى و خەشەختى.. ھەوێدەدەن دەستەمەكارتە ستەمكارەكان بە گشتى تەكبشەكەنن و تەوانین و جیھانبینی پەشەوتوو بە ژيان و پەيوەندىەكان گەشە پەبدەن.

(1)

ئالان بادىە

کەم نەستەكى ماویە و دەستى لە گریمانەى کەم نەستى گەربوو و لە شارى (ریبات)ى وەلاتى (مەغریب)ى عەرەبى لە ساڵى 1937 لە دایکبوو، چل ساڵ کار لە فلسفەفەدا دەکات و کەمەمەك بەرھەمى چاپکراوى بە کتەبخانەى فەلەسەفە نەسى بەخشیو.

پەيوایە فەیلەسووف ھەمیشە نامەى، چونکە کەمەمەك بەرکردنەوى نۆى ھەى، کە بەبەدەنگى زەرترین شەیان لەسەر دەکات. ئەو کەسە نامەى، خەڵکانەك بەرەو کەمەمەك کەشەى نوێ رادەكەشەت، بەبە بانگەشەکردن رازییان دەکات: ھەموو ئەو کەشانە گەردوونین.

بەرکردنەو لە رەگای رووداوەو

نموونەى یەكەم

قەسە لە دوو جەر لە بەختیارى دەکەت: بەختیارى لە رەگای تووندوتیژی و فرتوفە. بەختیارى لە رەگای راستگەیی و دادپەرورەییەو. ئەو دوو جەر لە بەختیارى ھەژاریەكى گەورەیان لە پەيوەندى حەقیقى لە نەواندا ھەى. بەو مانایەش لە نیوان کەسى بەختیار بە مانا سوکراتیەكە (وەك ئەو کەسەى کە بیر دەکاتەو) و کەسى بەختیار بە مانا کالیکلیسیەكە (وەك ستەمكارەكە بە فرتوفە بەسەر ئەوێتەدا زابوو). ھەچ گەتوگەى بە رازایکردن لە نەوانیاندا نییە و گەتوگەى نەوانیان سەرکەوتن و دەرەیان ديارى

دځکات... ئالان بادیه ه و د دات ل نوان بختیاری و ک راستگی یی و بیرکردن و و بختیاری ل رگای ست مکاری و فرتو ف و و، پرسپاری ف لس ف چیه برز بکات و؟ ب ئ و ش پ و یست بک وین (ه بژاردن) ه بژاردن ل نوان ئ و دوو ج ر ل ب چوون... پرسپار ئ و ی ئا یا د ک وین لای سوکرات یان کالیکیس؟. بادیه پ یوای ف لس ف بیرکردن و ی ه بژاردن، ب یاردان... ب ی د ب را ق ی ه بژاردنی بیرکردن و بک ی، ئا یا خ یار - ه بژاردن وجود - بوون، یان خیار- ه بژاردنی فیکر؟

نمو و زای دوو

کاتیک ک رمانیپکان ب سکرکدایپتی (مارسیلپس) واتی یانیان
داگیر کرد، لپ بر ئوی مارسیلپس شارزایی زری ل ماتماتیک
هپوو، سربازکی وک پپامنر بپدوای (ئرخمیدس) ییخی و
داهنر و ماتماتیکزانی یپنایدانارد، ب ئوی بیپین...
ئرخمیدس ئو کاتیش هر سرقای داهننکانی خی بوو، بپردوام
دچوو ک ناری دریا و لپسر لمکی شوی ئندازی و هل و
گش و بیرکردن و خیپا داهننکانی خی دنخشان، بپدوای
سلمانندی بیردننکانیدا وپ بوو... دواي ئوی سربازک پپی گووت
سکرکرد مارسیلپس داوای بیننی تپ دکات، ئرخمپدس هیچ قسپیکی
نکرد و هر خریکی کشانی شووی ئندازی و بیرکردن و
خیپای داهننرانای خی بوو. سرباز پپامبررک قسکی دووبار
کرد و (سکرکرد دپی وپ بتبین) ئرخمپدسی یخی چاوی هپپناو
گووتی: لپگپ با بیردننکم بسلمنم، سربازک گووتی من کارم
ب سلمانندی بیردزی تپانید، سکرکرد داوای بیننی تپ دکات،
بپام ئرخمپدس ب ئوی وپپامی بدات و هر ل کاری خی
بپردوام بوو، سربازک تووپی دگات ترپک و راست و
شیرکی دپردهن و ل ئرخمپدسی دوهشن و خوینی تپکپی شو
ئندازپیپکانی سرب لمک دپ و رنگی هپلکانی سوور
هپپدگپپن. لپو نموونپی دپردک وپت گفتوگپی کی کردپی ل
نپوان راستیپکانی دپ و بیرکردن و داهننراندا نیپ،
همیش مپسافپک لپ نپوان دپسات و راستیپکاندا هپپ،
مپسافپک لپنپوان (مارسیلپس- سکرکردی رمانیپکان) و
(ئرخمپدس- ماتماتیکزانی یپنای) داپپ. بادپ لپو خاپ و قس لپ
فلسفپ دکات و دپپ: ئرکی فپلسفپ پپشنگ خستن سرب ئو
مپسافپپ. بیرکردن و داهننرانن تپنها بپاسایک وپ بپند،
چوهری ئو یاسای دپک وپت ناو و داهننروو، کات لپ یاسای
بیرکردن و داهننرانن ورد دپین وپ، دپبین ئرخمپدس دپک وپت

دېرې وېي كړدې د سېټا تېو، چونكې خپل سېټې تې كاتې جيا به سېلمانن
ناشې بكو وېټې حاتې به پېلې كاني سېركې وټنې سېربازيې كانه وې،
لېرې وې تووندوتېژي كاري خې دې كات و دېكو وېټې دېرې وېي ياسا كاني
داهې نانه وې.

نمونه ي سېيېم

فيلمې كې نايابې ژاپنې هېي، دېره نېرې كې (ميزې گېشي) يې، فيلمې كې
به ناو نېشاني (دوو عاشقې لې سېدارې دراو) يې كې كې لې و فيلمې
جوانانې كې هېلې نېمرې كاني خېشې ويستې دېنې خېشېنې. به سادېي
چېرې كې كې به مشېوې يې: رووداوي فيلمې كې لې سېردېمي كلاسېكي
ژاپنې وې روويداوي. كچې كې لاو مېرد به خاوي نې كارگې يې كې بچووك
دې كات، خاوي نې كارگې كې ژيانې كې باشې هېي و پياوې كې راستگې يې،
بې سام كچې لاو كې نوي خېشې ناوېت و دېست لې گې لاوېك لې
فېرمانېرې كاني مېردې كې تېكې دې كات، لې و زېمېنې شدا سزاي ژني
خيانه تكار مردن بو، دواچار هېردو و خېشې ويست به گوندېك رادېكېن.
لې و كاتې دا مېردې ژنې كې، هېو دېدات هېردو وكيان بېارې زېت، بېوېش
دېسې لمېنې كې ژنې كې خې خېشې وېت... بې كورتي دواچار خېشې ويستې كان
دې گېرېن و دوا وېنې بېر لې مردنيان زېردې خېنې يې كې، نېوان به
زېردې خېنې و دوور لې بېزارېي وې بېر و مردن دې بنې وې. لېرې دا وېشې
(زېردې خېنې) تېنېها مېتافېرې و دېلالېت لې وې دې كات، كې هېردو وكيان
به تېواوي يې كتريان خېشې دې وېت. دوا پېيامې فيلمې كې پېماندې وېت:
خېشې ويستې بېر لې مردن دې گرت.

(ژيل دېلېز قسې يې كې مالرې وېردې گرې كې دې وې: هونېر بېر گري كړنې
لې مردن، بادېي دې وې قسې يې بېر وې نې و بېر كړنې وې مان دې بات
كې بېيېن خېشې ويستېش بېر گري كړنې لې مردن، چونكې سېر لې نو
روو بېروو بېوونې وې نې وېي، كې كې تايي نايېت، خېشې ويستې
پېيو نديې كې به پېيو ندي! لې نېوان رووداوي خېشې ويستې (بوون
سېر وېر دې بېتې وې) هېچ ياسايې كې ژيان (ياساي شار، ياساي
هاوسېر گري) نابنې پېوانې خېشې ويستې! خېشې ويستې رووداوي، نېوېش
فېلسفې يې.

كېواتې نېركې فېلسفې لاي بادېي (مامې كړنې لې گې هېبژاردين)
(مامې كړنې لې گې مېسافې) (مامې كړنې لې گې جياوازيې كان -
رووداوي كان). فېلسفې مانا به ژيان دې بېخېت، هېر تېنېها لېك
نېي، لې مېعريفې نې كاديمي، بېكو پېشكيني پېيو ندي نېوان
هېبژاردين و مېسافې و مامې كړنې لې گې رووداوي.

(2)

سلافېي ژيټېك

ساڵی 1949 ل لوبلیانای سڼاڼ فنیا ل دایکبوو. ئ و مارکسیی کی ئاڼز و ڼڅڼ گری کولتوریی، ل جیهاندا وک فیل سوفا کی ناواز سیر دکرکت، ل سسیالیزمی سربڅی یگسلاڼیای پیشوودا گډور بوو. ساڵی 1981 پلای دکترای ئایدیالیزمی ئامانی ل لوبلیانا وگرگرتوو.

فلسف دیالگ نیی

ژیژک دڼڼ فلسف فگتوگ نیی، یك نموونم ل گتوگ ی کی سړک وتوو بدی، ک ب بدحا یبون کتای ن هاتبت. ئ رست ه رگیز ب راستی ل ئ فلاتوون ن گیشوو، هگل ل کانت ن گیشوو، هایدگر ل بنڼ تدا ل هیجیان ن گیشوو. کوات هچ دیالگ ل ئارادا ن بو.

کاتیگری سړ کی فلسف فای (کلاسیک) بریتی ل حقیقت... لای (دیکسارت- 1596- 1650) ه ش تاک س رچاوی زانین ل گومانبد در کانه و (کانت- 1724- 1804) ل رگای ر څڼ گرتن و ئ ن تمی زانین داد مزرین. ه ش و ه ست لای کانت ت و اوکری ی کترن و بیر کانه ب ب ناو ڼ پوچ ڼ. فلسف فای (هیگ- 1770- 1831) ل سړ ل جیکی دیالکتیک و ب ڼ و د چت.

ژیژک ز ب کورتی دڼڼ ل ک م ڼ گای ئ م دا ر ڼ شیانی فلسف ف زنجیر یك ه و ڼ ستی ت و او ساخت ی، واقع کی دروستکراوی در ڼ ی، ه ر ل فلسف فای د و ڼ تی کانتی نو، س فیک رای ی نو، دوا تاز گری، ه موو ئ وانیدیک ش. خراپتر ل وان ش ت ئویلی ئ خلاقی در وای فلسف فای، ئ و لوژیک ی ئ فلاتوون دڼڼ: (من فیل سووفم، من راستیم) ر ڼ و کی میتافیزیکی گډور داد ه ڼ، ه رچ ن ب، ئایا ل س ر تادا ک فلسف فای ب و پ و ڼ کار ساتنام ز څست ت و و؟ د ب دژی ئ و کار ساتان ت بک شین. من مر فکی باشم و بایخ ب ه موو کار سات کانی جیهان د م. دریدا ل ناو ڼ استی کتبی (تارمای کانی مارکس) ک ه رگیز کتبی کی فلسف فی نیی، ب ش و ی کی ز ر لاواز کار سات کانی ئ و جیهانی ل (د) خا دا ر ز کردوو. ئ و ه ژاری بیرکردن و ی، ه موو کار سات کانی دنیا ل: ب کاری، ه اتن ل فربوون و مان و ی ب ب پار، باندی تریاکی، ه ژموونی د ستب س رداگرتن، ه ی کانی راگ یانندن. هتد، ببینیت و. ئ و ب چوون هی ک س ڼ نیی فیل سوو فکی گډور ب، ب کو هی ک س کی عاتیفی. چونک ل بنڼ تدا حقیقتی فلسف فی بریتی ل ک ل ڼ.

کوات ر ڼی فلسف ف چیی؟

کاری فیل سوفان لای هیگل دزیند وای نهانی جیها نه. بام فیلس فیل دگم نه. ژیرک داس و قسای دووچاری نودژییمان دکات و، چونک نك هر دگم ن بوو، بک کو ل ق ناغ کانی داه نانشدا زر ل و ئاستی ئستای نزمتر بوو. چونک ک داسین فیلس فیل دگم نه، پویست رلی فیلس فیل ب شوو سرووشتی کای هر تر نها فیلس فیل ببین! راستی فیلس فیل بو ماسل یوو پویوست... هتا ل سادی نژد شوو ل زر و اتدا وک ه نگاریا، پل ل ندا... ئدب رلی فیلس فیل بینوو، ب نموون ئ و جیها بینیی فیلس فیل و ئایدیل ژیی ل بزووتن وای نشتیمانیدا د رد ک ویت، تا پل یکی گور ل ک ماری ئدب و رگیرابوو. جگ ل و و ات ی کگرتوو کانی ئمریکا ب نموون ل 99% (ن و د و ن ل س د) شتک ب ناوی فیلس فیل کیشوری- ک ننتینتال- بوونی ن بوو ((بام دواتر ئ و فیلس فیل لقی زر ل لب ت و وک بونیادگری، دوی بونیادگری، تی ری شیکردن وای د روونی، تی ری ئدب - قوتا بخا نی فرانکفرت-...)) ل بری فیلس فیل ک ننتینتالی، بوی ل ک کین وای ر شنبیری ل بش کانی زمان کانی ئینگلیزی، فاسی، ئمانی، ئ و بوو، ک ت ب ئ وای هیگل، یان بادیه... بخوینیت، دبوا ی ئدب ب راوردکاری ه بژ ریت... بام ئگ ر بت و ل ک کین و ل م شکی جورج کدا بکیت و تاقیکردن و ل سار ئاژان بکیت، دبوا ی روو ل ک لیژی فیلس فیل بکیت. ئ و و ی نودژیید ک ی! هر ئ و ندش نا ه ند جار فیلس فیل شوینی م عریفای دیکای گرت ت و، ب نموون کاتک شیوعیت ه رسی ه نا، فیلس فیل شوینی بر نگاری ی ک می گرتب و، ئ و کات فیلس فیل ل ه موو کاتک سیاستر بوو. بام دب بزانی ه رگیز ئایدیل لژیا ناتوانت ناک کیک کانی خی ل در وای خیدا ببینت. کوات گومانکردن ل خودی فیلس فیل، فیلس فیل.

هر چ نه ب، دب دان ب و دا بنین، ک فیلس فیل ئمانیای مزن جگ ل فیلس فیل ه یج جرک هیچی دیک نیی! بام دشرانین فیلس فیل ئمانی ب دیلی ش ش بوو... ئ و خودی گرفت ک ی، ئ و دوو شت ب ی ک و نا بت، دب بت بزانی ه رگیز م رجی بوونی فیلس فیل ئمانی پویندی ب ش ش و ن بوو. وک چن ه رگیز س رمای داری ک مر فی جیها نی سیم دکات قوربانی ب ر ژ و ندی ئا بوریی کانی خی، م رجی بوونی مارکسیبون نیی، ل مللان ی نوانیا ندا مارکسییت ل دژی س رمای داری ب رد و ام مر فی جیها نی سیم دکات قوربانی کینی ن و م شکی خی.

ل کتاییدا قسای من ئ و ی: خون ب بوونی فیلس فیل کی سرووشتی و ن بین. ه میش فیلس فیل د رچوون ل سرووشتی بوون

به به ئووی له مملانه دا بهت. به مجرر ده توانین تیر کرکی بادی و
 تیر کرکی له بار ی هوم رجی فلسفه به شوو ی کی ئاشکرا
 بخویند و، که ده ده فلسفه، به پناس، زیاده، هه بهت، وک
 پیت، له گه م رجی کی در و و له رگی ت نه پ یو ندی زیاده
 خود کی عاشق، یان سیاسی، یان زانستی، یان هونری، ده بهت.

رځخندۍ يې کي ديکله هه يې، ئهگه چي زه خه ويستا نه يې، بهام من و بادي هه سهنگاندمان به کانت جياواز و رننگه هيج هاوگونجا نه کمان له نهواندا نه بهت. بهام سه سره اي هه موو نه و شته نهگه تيفانه ي له باره ي کانتی نوو گو تووم، شته کي ديکله مان لای کانت به ما به ته و، ده زانی چي؟ هه موو نه وي له فله سه فله کله يدا که شم ده کات، مره فده ستي و ره زگرته له مره فله که کانت ئاماژه ي به ده کات. ئايا ره زگرته مره ف سه ره تاي فله سه فله نيي؟ نه وي ده مه وه سه رنجي نه وي به رابکه شم ساته وه ختي ره زله گرته، که زه تر له کاتي سه فله ر و که چکرده دا ده ده که وهت، له وه تاني به گانه دا، به مجره فله سه فله وه که نه وي هايده گره ده ي وهت په مان به ته هره له سه ره تاوه گوتاري نه و که سانه نيي، که له وه ته که ياندا هه ست به دنيا بوون ده که نه. به که تا راده يه کي زه فله سه فله له به هره سه نه ناني که مه گاي نه رگانه يي. ده تواني مره فده ستي و ره زگرته مره يي لای دیکار تيش به زينه وه. دیکارته رابه ري فله سه فله نو سه ره به فله رگه ي هه شکه ي، له به شي دوو مه گوتاره له باره ي مينه ده وه، سه رنجکه مزن ده خاته روو، له باره ي نه وي نه مه ته نه ها به ده زينه وي هيو مانيزم وه که دابونه ريتي نه ويديکه ده مان به که چ ئا و ناخواته وه، به که ره شنبيري خودي مره فيش له ره زگرته مره فله غه ري به که متر نيي. نه وه به به وای من خاي سفری فله سه فله يي، هه موو فله يله سه فله که نه و ساته ي که چکرده يونياد ده نه ته.

کانت لـنـوان دوو چـمکی بـکارهـنـانی (گشتی عـقـه) و بـکارهـنـانی (تایبـتی عـقـه) دا جیاوازی دـکات، ئـوـی کانت بـکارهـنـانی تایبـتی عـقـه ناوی دـنـت، پـیـوستـه بـکاری فـرمانـبرانی مـدنی لـ دامودـزگاکانی دـوـتـدا. بـمـام ئـوـی پـی دـگوتـرت گـفتوگـی رـشـنبیری، بـکارهـنـانی گشتی عـقـه. وکـ من تـگـیشتیم مـبـست لـ تایبـتمـندی یـکم ساتـوختی چـسپانـدنـی کمـمـگایـه. بـمـام سـرـای هـمـو و ئـوانـه فیکـری کانت ئـوـی، کم ئـمـی رـشـنـبیران بـ شوـیـکی تاکـگـرایـی لـ شوـنـکـوتـی گـردوونـیدا بـشـدار بـین، لـ بـیـکـگـیشتن لـنـو گـردوونـدا. ئـو فـردانـیتـه بـشـداری راستـوختـی لـ گـردوونـگـرایـیدا هـیـه. بـمـام پرسـیار کم ئـوـی دـتوانـه چی بکات؟ توانای چ کارتـکردنـکی هـیـه؟ دـستـواژـی تاکـگـرایـی ئامـاژـی بـ هـز، بـیرکـردنـو و تـوانـین و کمـمـه هـوـستی

رنگاو ننگ ک شوی هاوبشیان قبو کردنی رس نای تی و س ننت ربوونی تاک. ب مجر فیکری بوون ل ر گای ر کخستنی دیاریکراو و گفتوگ ی کی ر شنبیری د ننت و. ل ر دا پ یامی ج وه ری ف ل س ف د ت: د توانیت راست و خ ب ب دیاریکردن ب شرداری ل جیهاندا بک یت، د کر ب ب ن ئ و گ ر نگی گ انکارید کانی دوایین ق ناغی ت زی ر شنبیران ی، ب و مانا ی ش ف ل س ف ج ج و وه ر کی کارا و چالاکی ه ی.

گفتوگای نوان بادیو و ژیت

بادی: س ر تا ر خن گرتن ل کانتی نو، یان کانتی ئ کادیمی، ک ز تر ل د ب پانز سا ب ی د گ م و، ل دوو س رنجدا کورت د ک م و، ی ک م، سرووشتی مر یبوونی ف ل س ف، ئ ی چن مام م ل گ نامر یبوونی د کات؟ خوا، ب ک تایی، ر های ی. ئ و ی ل ف نسا ب (نامر یبوونی تی ری) ناو د بر ت. (مر ق) بونیاد کی ئایدی ل ژ ی و م ژووی ب خ ی دیاریکردو. من پ م وای ف ل س ف ه ر ل ئ فلاتوون و روو ب ووی نامر یبوون ب ت و. ف ل س ف خ ی د چ پ ن ت. ف ل س ف کاری خ ی ل نامر یبوون و چ پاندا د بین ت و.

س رنجی دوو م، کات باسی تاک گ رای ی گ ردوونی لای کانت د ک ی ن. ت راستی، چونک ز ر ل فیل سوفان باسی ب شرداری راست و خ ی تاک ل گ ردووندا د ک ن، ب ئ و ی باسی تایب تم ندی ر شنبیری کان، ن ت و یی کان، جیاوازیی ر گ زیی کان. ب ک ن. ئ م ب ر د وام پ ماند ن تایب تم ندی گ ر نگی، ر زگرتنی تایب تم ندی بن مای. من ل گ تدا هاو ام و د ب ئ م د ژ ی ئ و ش و یی ک ن پ رستی ی تایب تم ندی ر شنبیری کان بین و. ب مام د ب ئ و ش بزانی ک پ یو ندی راست و خ ی تاک و گ ردوون، شت کی نامر یشی ت دای، ئ گ ر گ ردوونگ رای ی ت نها ل پ دراو مر قی ئاسای ک دا کورت بک ین و، ئ و ناتوانین ب رگری ل نامر یبوونی بک ی ن.

لای کانت پ یو ندی راست و خ ی نوان تاک و گ ردوون ب سات و خ ت ک و ب ند، ک مر ق د خات ئاست ک ل س رووی مر ق و. ئ و تی ر ل بار ی سنوری مر ق و ع ق گ ور ی کانت د نو ن. ب م ئ م ه ی ه ز کی ح قیقی نیی ب رامب ر ب ک تاییبوونی ع ق ی زانستی (وات ب رامب ر ه کشان ب ر و دا مان، ب رامب ر پ شک و تنی ئامراز کانی ت کن ل ژیا و زیر کی د ستر د...) ت نها ئ و یی کانت فیکر کانی ب رادی ع ق ک کرد ت و. ئایا ب ک تاییبوون چار نووسی مر ق؟ پرس یاری ح قیقی ئ و یی، ئایا ب ک تایی چ مانا ی کی ب ف ل س ف دات؟ (ب قس ی "ه راری" ئ م م

داهـنـانـ نوـيـكان هـموو ئـو هاوـكـشانـيان بـتـواوـي گـيـو،
 ئـستا زيرـكى دـستـكرـد توانـاي باـدـستـي رـهـاي هـيـ...
 ژيژـك: من تـواو لـگـت هاوـام، چونـك مـرـيـبوون بـو شـو تـنـها
 لـگـ نامـرـيـبوون دـردـكـوـت، بـ مانـا گـردوونـيـكـي و بـ
 شـو يـكـي راسـتـوـخ نامـرـيـبوون تاكـ هـكارـكـ بـ مـرـيـبوون. كـانـت
 لـ رـخـنـي عـقـي پـتـي جـياوـازـي لـ نـوان حوكـمـي نـگـتـيـف و حوكـمـي
 بـكـتـايـي دـكـات. با بـشـو يـكـي سادـ بـيـن حوكـمـي نـگـتـيـف ئـو
 حوكـمـي يـكـ وـكـ پـشـتـيـبـسـتن نـكـي لـ خود دـكـات، حوكـمـي بـكـتـايـي
 بـ شـو يـكـي نـگـتـيـف پـشـت بـ خود دـبـسـتـت. حوكـمـي نـگـتـيـف وـكـ
 ئـو يـكـ بـيـن (رـح فـانـي نـيـ). حوكـمـي بـكـتـايـي وـكـ ئـو يـكـ بـيـن
 (رـح نـمـر). ئـا يا ئـو بـرـو كوـمـان دـبـات؟ رـنـگـ رـمانـ
 ترسـناكـكان يارـمـتـيمان بـدن، ئـمـ لـ مردوـو دـگـين. دـزانـين
 بـسـتـي مانـاي مردن چـيـ، مردن مردن، كـ دـبـيـن ئـو كـسـ مردوـو
 بـ سادـي واتـ زينـدوـو نـيـ. بـسـام ئـو كـسـ نـمردوـو، وـكـ
 ئـدـبـي ترسـناكـ دـيـت، ئـو بـو مانـاي نـيـ كـ هـشـتا زينـدوـو،
 ئـو مردوـو، بـسـام لـ حاـتـي ئاسـايـدا نـيـ: بـكـو مردوـويـكـي
 زينـدوـو. ئـو دنـيا يـكـي نوـ دـكـاتـو، من پـمـوايـ ئـو نـمردوـو
 بـ خـي ترانـسـدنـتـاي كـانـتـيـ. بـگـومان بـ ديارـيـكـراوـي نـ بـ مانـاي
 مـرـيـي نـ بـ مانـاي گـيانـدارـي، ئـو ئادـمـيزادـي نـيـ، بـكـو زيادـي
 مـرـيـي. بـسـام دـمـو بـسـم زانـست يارـي زماـنـوانـي نـيـ.
 بادـي: كـشـي فـلـسـفـ وـكـ زـرـبـ پـيـانـوايـ بـ شـو يـكـي بـنـتـي
 پـيـوـنـدي بـ رـخـنـو هـيـ. بـو مانـايـش كـ دـبـيـن ئـركـي فـلـسـفـ
 نـگـتـيـف دـكـوـتـو: ئامـاژـكـردنـ بـ گومان، رـحـي رـخـنـي و هـموو
 ئـوانـيـديـكـ. بـ راسـتـي دـبـ ئـوانـ بـسـلـمـنـ. بـسـام سـلـمانـدن
 نـيـ؟ چونـك ئـگـر دـستـي لـ نـودـژيـيـكـ وـردا، يان ئـگـر چوـو نـو
 پـيـوـنـديـكـي نا پـيـوـنـديـو، ئـو دـبـت چوارچـوـو يـكـي نوـي
 فـيـكـري بـخـاتـو بـ هـموو هـكارـكـانـيـو، بـمـجـرـ دـتـوانـ
 بـيـرـكـردنـو يـكـي نوـ بـ نـودـژي بـخـاتـو. كـواتـ رـگـزي ديارـيـكـراو
 بـ كـاري فـلـسـفـي، نـسـلـمانـدن. ئـو خـاـكـ لـگـ (دـلـز) لـسـري
 هاوـام، كـاتـ دـتـ لـ جـوـهـردا فـلـسـفـ بونـيادـنانـي چـمـكـ.
 پـويـسـتـ (نامـرـيـبوون) تـبـگـيـن، وـكـ ئـو يـ رـگـزـكـي چـمـكـي
 سـلـمانـدن بـت، كـ مـرـفـ لـ رـگـاي كـچـكـردنـي مـرـفـو بـيـري
 لـدـكـاتـو. هـمـيشـ مـسـلـي كـچـكـردنـي مـرـفـ پـشـتـر خـي دـسـلـمـنـ،
 وـكـ ئـو يـ پـيـوـنـدي ناوـكـي پـيـوـنـدي بـ لـ نـوانـي مـرـيـبوون و
 نامـرـيـبوون، نـكـ نـمـري مـرـفـ.
 ژيژـك: من گومانـم لـ هاوـابوون هـيـ، ئـمـ لـ رـشـبـيني رـخـنـي پـاش
 تازـگـريـو هـاوـاين، بـ تايبـتـي فـكـسـتـن سـر نامـرـيـبوون،

لە ئایدیۆلۆژیکەکانی دواى تازەگەری نامرەیبوون زیادەییکی ترسەندەر و دەبە لەیدوورکەوینەو.

میتەلەژیاڵیکی ترسناک لە بارەى ئاگرەو هەیە، کە پەویست ناکات زەر لە ئاگر بچینە پەشەو، بەکەو دەبە راستی ئو مەسافەى پەڕەزین، ئو بیرکردنەوێ وێك ئوێ لای (ئادگار ئالان پەش هەیە، ئوێی کە ئەمە لە گوێ خەرەندین و پەویستە ئو مەسافە گونجاو پەڕەزین: ئەك بە ئوێ بە ئارەزووی خەمان کارەکانمان رایکەین، وێك ئوێ شەى رادیکالی لە ئارادا نەبەت، بەکەو بە جەختکردن لەوێ کە بە شە راتناکەشەت. هەبەتە ئوێش تەواو پەچەوانەى نامرەیبوونە: نامرەیبوون بەشایدە کە بە دووبارە پەناسەکردنەو.

لەبارەى نەودزییەو نموونەیکەت بە دەهەنمەو: یەكەك وێنەییکی تاریکی لەسەر کارساتی کەمەگا کەشابوو، لە هەمان کاتدا گوتوو بووی هەموو بەدیلاکە بە ئو حاکەت، بەدیلاکی خراپتر دەبەت. ئوێش نەودزییە لە بارەى بیرکردنەوێ نەگەتیف.

بادیە: دەمەو زەر بە سادەیی بەم رەگای جەراوجەر هەیە، بە قسەکردن لەسەر ئو نەودزییە. ئوێ گەرنگە ئوێیە، فەلسەفە چەن ئو کەشانە بەرجەستە داکات. وێك دەزانین ئو رەخنەیی لە شەوازی دیموکراتییەت. ئو جەوهەری کەشەکەیی، ئو لە دانپەدانان قوسترە.

ژێژەك: واپەدەچەت دراوسەى حەقیقی ئو دراوسەیی بەت، کە مردوو، ئو بەکارهەنانی دراوسەیی بە شەو سیاسیی راستەکەى، ئوێ دێرە دراوسەکەت خەش بوەت، وێك چەن خەت خەشەوێت. بە لە خەمان پەرسین لەکبووردن مانای چییە، کاتە لە نەو کەمەگاى خەرئاوایی هاوچەرخی پەرسەى دێکەین؟ ئەمە تەواو پەچەوانەى دەبینین: لاقە نەکەیت. چونکە لاقەکردن بە شەوێکی بنەتە تی کللی وشەکانە: لە ئارەزوو کانت دەترسەم، زەر لەم نزیک نەبیتەو. واتە ئێگەر زەر تەماشای یەكەك بکەیت - ئو لاقەکردنی بینین، ئێگەر قسەییکی ناشیرین بە یەكەك بەیت - ئو لاقەکردنی زارەوێیە. بەگومان ئو شەوازیکی دیاریکراوی لەکنەبووردنمان بە دێکەشەت: لەکنەبووردن بەرامبەر ئویدیکە.

(3)

ئەستای مەرقە

یەفە نوح هەرارى

بیریار و مەژوونووسی بەناوبانگی ئیسرائیلی (یەفە نوح هەرارى) ساڵی 1976 لەدایکبوو، ساڵی 2002 بەوانامەى دکتەرای مەژووی لە زانکەى ئەکسەفەرد بەدەستەهەناو. باسەکانی هەرارى و بادیه و ژێژەك

یەکتر دښمن و بډیر یکه دښمنون، بډام پښت به شارسټانیت دښمنستن... هراری وکه ژیریک و بادیه باسی فلسفې له ناستادا ناکات، نهو باسی داهښانځکانی مرقف و تښکنځلیا و هاوکښکانی لځگاریتم و ماتریکس دښکات و جگه لهو فلسفېش وکه یکه له گڼانځکان دژمنځت.

یکه دنیا گومان و امان و پرسپار له بارځی گڼانځکان و زیان و مرقف و هڅوکوتځکانی مرقف بډرجښت دښکات، سډبارت به هاوکښ دژیریکځکانی نهوان ژیری، له بډردوام بوون شتگه له دځات لهو (جځگای سډسامین) له پاراستنی جځری مرقف و هڅوډان به له ناوډرنی نهستځری زوی. به خوښندنوی بیرکړدنځکانی دځکډوینډ بیرکړدنځکانی له داهاتووی مرقفایتی که ځاځ ادځی ژیری مرقفی به (مانځوی مرقف) دښتډدات. (هراری) ځماژځی به دښکات، یان ئیتر به (مانځو) پډویستمان به جځکه له مرقفی باځای، که جځگا بهو مرقفی نهستا له بکات؟ شارسټانیت له قځاغی جیاوازدا پښاسی جیاځای به مرقف بڅیوو... پرسپار نهو یه ځایا "نامرقف - inhuman" یان ونډ تښکنځلیاځکانی مرقف له چښنی بډتځکان و زښی... واتای مانځوی مرقف دځگه یه نه؟.

یوځا نوح هراری دښت: زیان گډیشتنه ناستکه، ئیتر به به ویستی مرقف، مرقف بډرو داځمان هڅوډکښ. هرځوها گومان دځات سډر که ځی رځگاوهنگی گڼانځکان (به فلسفېشوه) که ځیان له چښند هرزار ساځکه دوورتر نابینځو و هیچ له کډانځو یځکښان به ملیارها ساځی. نهو پډیواځی نهو هڅموو گڼانځوان به ځاگان له پښینځ مرقفایتیځکان و زوی و هڅسارځکانی دیک. دښت نهو به هڅی پښکوتنی ځامرازځکانی تښکنځلیا و زیرکی دښتکړدو، له بډردم جیهانکی مډرنی جیاوازداځی. ئیتر داهښانځ نوځیځکان هڅموو نهو هاوکښانځیان به تځواوی گڼیو و نهستا زیرکی دښتکړد توانای باډدښتی رځهای هڅی... نهو هراری دځیت نهستای ځاین و فلسفې و سیاست و ئایدی لهژیا و نهډب و... گڼانځو گډورځکان نیی، بډکو نهستای زیرکی دښتکړد و داهښانځ زانستیځکان.

له کتځی (هڅم دیوس) دا دښت: مرقف به دځرای مځوو به سځ کښی گډوردا تډپځیو: یکه میان: (برسځتی) دوو میان: (نهځشی) سځی میان: (جځگ). به پځی داتاکانیش نهستا مرقف، به سځ شو کځنتځی نهو سځ کځشی یی کړدو: یکه میان: (قځو بوون)، که ترسناکتر له برسځتی. دوو میان: (نهځشی شځکړ) که ترسناکتر له تیرر و جځگ. سځی میان: (بسا چوون)، که هڅکارکی سډرکی به مردن.

دواو یی کی زډر مرقف به چځی هڅویداو بډرو (نه مری) و

(خشبختی) و (ژیانکی نږم و گډرمی خواو ندئاسا) هڼگا و بڼ. لڼ
دواي هڼموو ئوانڼ ئامانجڼکانی مرڼقايڼتی گڼیشتنڼ بڼ (نڼمری) و
(خشبختی) و (خوداو ندڼتی). یڼکڼم بڼ هڼی داهڼنان و دروستکردنی
هڼموو ئندامڼکانی لڼشی مرڼق، بڼشڼو یڼکی باشتړ لڼو ی هڼیبوو.
دووڼم: خشبختیڼکی گڼورڼ، بڼ هڼی نڼخشبختیڼکڼوتن و ماندوونڼبوون
و بڼزارنڼبوون و دڼتڼنگنڼبوون و پیرنڼبوون... سڼیڼم: خوداو ندڼتی،
بڼ هڼی بڼستنڼو ی مڼشکی مرڼق بڼ ئامڼری زیرڼکی دڼستکرد و
نازیرڼکڼکان و دڼستگڼیشتن بڼ هڼموو شوڼن و شتڼ بڼ هڼی دانانی
کامیراوڼ.

خوڼندنڼو ی عڼبدولموتڼلیب عڼبدوڼا

هڼولڼر 5/1/2024

سڼرچاوڼ:

- 1- الفلسفڼ فی الحاجر- الان باديو وسلافوی جیجڼ
سحب وتعديل: علاو بریک هڼیدی، تحریر: بیتر انگلمان
ترجمڼ و تقدیم: یزن الحاج.
دار التنوير للگباء والنشر- لبنان: بیروت گڼ 1. 2013.
- 2- الانسان الاله- تاریخ وجیز للمستقیل- یوفال نوح هراری.
ترجمڼ: حمد سنان الغیپی وصالح علی الفلاحی.
- 3- ۲۱ وانڼ بڼ سڼدڼی 21. یڼقا نوح هڼراری.
وڼرگڼانی لڼ فارسیڼو ئاری رڼشید.
چاپی دووڼم، تڼموزی 2022، دڼزگای رڼشنبیری جڼمال عیرفان.

نهڅڅشی ئایدیڼلڼژیا . . بهختیار محهمه د

ئایدیڼلڼژیست، چ چهپ بڼ چ څاست، مڼژوو نابینڼ؛ بهڼکو ئهو ته نها
مڼژووی سهره تاي سهره څدانی ئایدیڼلڼژیا په کهی څی ده بینڼ و پڼی
وايه به فیعلی مڼژوو لهو کاته وه (له کاتی په یدابوونی
ئایدیڼلڼژیا په کهی ئه وه وه) ده ست پڼده کا. له مه وه ئایدیڼلڼژیست

توانیند کی هزاران هی تاکه هه ندی هیه و ناتوان مژووی دوور و فره هنگ بیند. له مه شه وه ئه و واقع له قالب ده دا و ده یخاته قالبی بچووی ئایدیل ژیا یه کی خ. ئه مه شه و ده کا، که ئایدیل ژیست هتکه ره وه و توند ه و ب و گا ته به فره ده نگی و فره ه نگی و دیمو کراسیه تی بکا.

لای ئایدیل ژیست هر شتک (ایهک) له گه ئایدیل ژیا کی ئه و ناته با و ناکک ب، وهک تاوان لی ده وان. ئه مه ش کر کی سهره تای دروستبوون و سهره دانی تیر ره (تقاندنه). ت سهرکه! نه ک م نيزم (مدلی ستالین)، نه نازیزم، نه ئیسلامیزم... له دهره وهی ئایدیل ژیه که یان، هیچ ئایدیل ژیا و ایه کی جیا واز قبوو ناکه ن، به کو به تاوانی داده ن: ئه ویان به ناوی چینی کر کار و ئه وی دیکه یان به ناوی عرقی ئاری و ئه میشیان به ناوی خوا و شهریعه ته کی... تاد.

ئینجا ک شهی گهره ی ئایدیل ژیست ئه وه یه، که به پوهری ئایدیل ژیا یه کی نه ب، ههستی مر یی (ب مر قایه تی) ناجوول و نابزو. واته موس مان ته نها له گه ئه مه تی موس مانان هاوسزه و چه پیش ته نها له گه چپ و عه لمانی. لره وه ئایدیل ژیا مر قایه تی له سهر بنه مای ئایدیل ژیا دابه ش ده کا، نهک ته نها له سهر بنه مای چین و دین و نه ته وه. ئایدیل ژیا هه نده خ ی ته سک ده کاته وه، ته نانه ت ئه م پلینکردنانه ش تکده شک ن. واته ئایدیل ژیا چین و دین و نه ته وه ش له قالبی خ ی ده دا و بچوویان ده کاته وه ب پناسه و بهرزه وه ندیه تایبه تییه کانی خ. ههر بیه شه چه ندان بزاق و حزبی ئیسلامی و چپ و ک م نیستی و س شالیستی هه ن. ئه مه تومه ز ئایدیل ژیا خ ی له سهرووی هه موو ئه مانه داده ن. له مه شه وه ئایدیل ژیا خ ی ده کاته دیارده یه کی ک مه یه تی و فیکری پیر ز. واته له دهره وهی ق ناغی مژووی و له دهره وهی هخنه. واته ده ب ته حه قیقه تک کی له کات به ده ری له هخنه به ده ری هها. لره وه ئایدیل ژیست به توندی دژی هخنه یه و دژی ای جیا وازه.

بهختیار محهمه د

ساز . . شیعری نوازاد بی ندی

لوان نیم ک ا بور دووم ل بیر بک م (
 (بام گیان ! تانها ت بووی خشت ویستم
 — بدولوهاب بیاتی —

پرسیار ل و شتان ئ ک م
 ک قات و بام ناد ن و
 وک ئ و ی و بامم ن و
 زوو ئ م و
 دست کا نم ا ئ سپرم
 تا پررد کان داد ن و

ژوور ک م بزار ئ بت و
 ئرز و حا
 ئ خات سار م ز ک م و
 داوای سا م م بت ئ کا .
 ئ م : ئی من ؟
 ل کو ئیتر ئ ژک م و ؟

هور باری ئاسمان ئ گر
 ت ماشا ی کی ئ ک م و
 بوا ناک م ت ماشای کی
 چونک ئ زانم چیم بو
 هر چیم ب د ب
 ت نایکی

ئ و هوو چ وانییت
 ب ب ج ه شتم
 ئ ب چی ؟
 ئی ل و هوو س ف ر دا
 چنگ منت ب ش و چ ر ن برد
 ئ ب ؟
 ل و هوو پارک جت ه شتم
 مشنت منت
 ل ژر دارتوویک
 ک ن کرد و . .

ئە ب ؟

دەرگا و پەنجەر و
کەواو ئۆرنە و
تیر ئۆرنە کا نیش داخست
وێک کا بوس بم
یان شەولە بان
وات لەکردم ،
لە خەم بترسم
ئاخر بە وا لە ناکاو
چنگەک
دەپەپەکت لام نەمان ؟

بیرکردنیش لەم بەزار بوو ،
ئەرز و حاڵەکی
خستە سەرمەزەکم و
داوای جیا بوونەوی کرد لەم ..
ووتە ئەی من ؟
خە ناتوانم لە بیریکەم
تکا یە لام بەمەندەر و ،
تە پەویستیت بە پیرەکم ..

لە گەلەری مەبایەلەکم ما ئۆگەگەم
هیچ وەندەپەکت وون نییە
گەر بە کەوت
لە کتەبخانەپەکتەتینم
نا تەناسم و ..
جا گەر بێشتەناسم و چی ؟
ئەنگە سەد جار
مەنت بێنی بە و
وێک هەنگە
بە تەنیشتمدا تەت بووبی
شیریشم لە هەوەرەبە
بەوا ناکم تەماشای کە
ئەزانم .. خە باش ئەزانم
هەرچیم بەد بە
تە نایکە

نازانم بچي ئم غس
ب تايي ئاواي لکردووم ؟
ب تايي ئاواي پکردووم ؟
وک چن ل خ وکی قو
ل پ تینویتی خریک ئخنکند ..
نازانم ئم ئوار ی ،
ب تايي ب
ه موو شت کی خنکا ندووم ؟
ه موو شت کی شکا ندووم ..
پرسیار ل و شت ان ئکم
ک قات و ام ناد ن و ..
وامم ناو
ز ر ما ندووم ..
.
.
.
.

من و ت .. بشی دوو م و ک تایی .. شیعی ستیقان ش مزینی

ل و تی ل دایکبووین
ب ژر ئ و بارانی ع شق دا
ر د کین
ل ناو ل پی د ستماندا
خ ش د کا ت و
ز ر جاریش
ل لوی ح ز کا نم و
ب ل زم داد کات

من و تڻ
دوو ڦڙجي ما ندووين
من بڻ ناو گڙ رانييڻ کا ندا دڻ گڻ گڻ م
تڻش بڻ نڻو ڻڻ سرينڻ کا ندا
پڻکڻو ڻ سترا نڻکي فرمڻ سکا وييمان
بڻ زڻ مڻ ني پڻش
يڻ کتر ناسينمان وت

من و تڻ کڻ يڻ کتر ماچ دڻ کڻ ين
ڻڻ سرينڻ کا نمان قا قا پڻ دڻ کڻ
خڻ مڻ تڻڻڻ کا نمان وشک دڻ بندڻو
مڻ راقڻ رڻشڻ کا نمان مڻ ر هڻ دڻ گڻ گڻ ن
کا نيا وڻکي سڻ رخڻش
لڻ لڻوي تامڻ زرڻ مان دڻ چڻڻ ت

من و تڻ
بڻ سڻرها تي ناو رڻ ما نڻکين
ڙيان
بڻ پڻڻ مووچي تريفڻ دڻ ما ننووسڻ تڻو
خوڻنڻر
بڻ واق وڻ ماويي دڻ ما نخوڻنڻ تڻو
هيچ خوڻنڻر کڻ بڻي جيا نا کرڻ تڻو
کام منڻ، منم و کام تڻي، تڻيت
واي لڻ من، ئاي لڻ تڻ

من و تڻ
چاو هڻڻ دڻ بڻين
رڻڻ دڻ بڻ تڻو
چاو دادڻ خڻين
شڻو بڻ بڻرگي تاريکيڻو دڻت
يڻ کتر لڻ ئامڻز دڻ گرین

گو د پشکو
لک دوور دکک ويندو
زمين ف د يگر
ه ناس ددين
شيعر سم ما دکات
لژر لښکي پم ي د نووين
ناسمان ک بوونو
ب نښتيران دکات
چند س يړ ياسا کاني سروشت
ل دښتي من و تداي!!

من و ت
ل قزاخي تيشکدا دژين
روونا کيمان
ب نښتيران دا هددواسين
ه نند روونا کين
خ
داوای مشتک پرشنگمان
ل دکات ب قرز
ه نند روونين
تا فگ
داوای خواز ب نيمان
ل دکات ب چم
ه نند مستين
عشق، تام زر ي
ب رژی رووناک بما نخوا ت و

من و ت
پاشماو يکي سم ريښ
کس ن يتواني شرؤ مان بکات
پادشا هات
وايزاني و ستي پادشا يکي ک نين
شاعير هات
وايزاني چام يکي غمگينين

بازرگان هات
بیری لـ نرخمان دـ کردـ وـ
شوـ نـ وـ ارناس هات
بـ دووی تـ مـ نما ندا گـ اـ
عاشق هات بـ سـ ر باـ اماندا گریا

من و تـ
هـ میشـ لـ سـ فـ ردا ین
من بـ چـ پکـ ک خـ زگـ وـ
بـ رـ و لای تـ
تـ لـ گوـ شـ نی سـ زـ وـ
بـ رـ و لای من
من بـ دیوانـ ک شیعـ وـ
بـ رـ و لای تـ
تـ بـ خـ و نـ کی شـ را بیـ وـ
بـ لای من
من بـ بـ رچنـ یـ ک ئارـ زووی سـ وزـ
بـ لای تـ
تـ بـ روو بارـ ک هـ نگوینی ماچـ وـ
بـ لای من
من و تـ هـ میشـ لـ م سـ فـ رـ داین

گـ را نی ئاسـ . . شیعری ستار ئـ حمـ د

باران له قهـ بهزو دا بهزینا
سهری خاکی ده شوشته وه
په لکه زـ ینـ بـ ئاسمان
سترا نی خـ ی ده ووتـ وه

ئاس ل ل بوو
هه تاو له ن و گه وا ه دا
بووه بووکی تارای هوت ره نگ
نه یده توانی گوزهر بکات
به ره و بروسکه ی پ له ده نگ
له گه ه موو خشپه یه کا
له گه ه به ی د پ کا
ئه سپی شادی و بووکی ره سه ن
که وتبوونه گ ی سه ما
د نیا بوون ئا واره بوو
له ن و پ چه ی ره شی ته ما
تینم دایه هه نگاوی و
به ره و شه قام که وتمه گوزهر
وا بارانه
له گه ه موو تن ک کا
یادت ده که م
ناگم به ت
کار مامزی خهونی ئا یش
ب دیده نت له ک ژنه
ره نجی ته مگرتووی مه ینه تیم
له ن و باران سه رکه وتنه

ستار ئ حم د